

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

У статті оцінено ефективність інноваційного транскордонного співробітництва Львівської області та Подкарпатського воєводства. Визначено основні напрями підвищення ефективності транскордонного співробітництва суб'єктів прикордонних територій в контексті участі України в європейському науково-дослідницькому просторі.

Ключові слова: оцінка ефективності, інноваційне транскордонне співробітництво, інституційне середовище, інфраструктура транскордонного співробітництва, вдосконалення законодавчої бази.

Вступ. Львівська область і Подкарпатське воєводство входять до єврорегіону “Карпати”, який охоплює прикордонні території п'яти країн: Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, України. Як відомо, розвиток співпраці між прикордонними регіонами передбачає формування сприятливих передумов для ліквідації перешкод на шляху обміну товарами, капіталом та робочою силою, координації робіт у сфері охорони довкілля, спільного використання об'єктів інфраструктури та інформаційного обміну. Сьогодні співробітництво прикордонних регіонів Польщі та України здійснюється на основі двохсторонніх угод про співпрацю. Відповідно до цих договорів сторони зобов'язалися сприяти співробітництву підприємств, розвитку економічних відносин, співпраці шкіл і вищих навчальних закладів, культурному обміну, співпраці у сфері спорту, туризму і охорони здоров'я, а також розв'язанню екологічних проблем.

Актуальність. Розширення ЄС актуалізує транскордонне співробітництво як засіб економічного зростання прикордонних регіонів та відкриває перспективи дифузної інтеграції України у європейський науково-дослідницький простір. В умовах техноглобалізму важливою стає інноваційна складова транскордонного співробітництва, що забезпечує більш якісні та надійні партнерські відносини між країнами. Для визначення перспектив науково-технічної співпраці прикордонних регіонів України та Польщі необхідно здійснити оцінку ефективності транскордонного співробітництва.

У працях вітчизняних і зарубіжних економістів висвітлена проблематика оцінки ефективності та визначення основних чинників активізації співпраці в межах транскордонного регіону [1; 2], аналізується стан і перспективи розвитку інституційного середовища та інформаційно-статистичного забезпечення транскордонного співробітництва [3; 4]. Проте, недостатня увага приділяється оцінці ефективності науково-технічного складника транскордонної співпраці як перспективного напрямку розвитку міжнародних відносин України, а також розв'язанню проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективного інноваційного співробітництва прикордонних регіонів.

Метою статті є оцінка ефективності транскордонного інноваційного співробітництва та визначення можливих напрямів її підвищення. Для цього проведемо оцінку стану науково-технічної співпраці Львівської області і Подкарпатського воєводства за такими показниками: обсяги зовнішньої

торгівлі та інвестицій, динаміка кількості спільних українсько-польських інноваційних проєктів, частка високотехнологічної продукції у експорті (імпорті) регіону, частка науково-технічних та освітніх послуг у загальних обсягах експорту (імпорту) послуг, кількість поїздок наукових працівників у сусідню державу з метою участі у конференціях та семінарах, ефективність інноваційної діяльності промисловості регіону. Оскільки в умовах відсутності транскордонної статистики є можливість оцінювати показники торговельного та науково-технічного обміну лише між Львівською областю і Польщею, Подкарпатським воєводством і Україною, наша оцінка матиме непрямий характер, але, незважаючи на деякі неточності, загалом відображатиме реальний стан співпраці.

Польща є одним з найбільших торговельних партнерів Львівської області, про що свідчать постійно зростаючі обсяги товарообороту. Ґрунтуючись на методиці оцінки ефективності транскордонного співробітництва, яка розроблена Н.Мікулою [1, с.208-210], проаналізуємо зовнішню торгівлю та інвестиційну діяльність прикордонних регіонів Польщі та України. Обсяги зовнішньої торгівлі товарами Львівської області з Польщею характеризуються стабільною тенденцією до зростання (табл. 1). За даними офіційної статистики [6; 7] у 2004 р. експорт Львівської області у Польщу зріс у 3,1 рази порівняно з 2000 р. і становив 63,6 млн дол. США, імпорт збільшився у 2,9 рази та складав 138,9 млн дол. США. Зовнішньоторговельний оборот у 2004 р. зріс утричі, порівняно з 2000 р., і склав 202,5 млн дол. США. Проте, сальдо зовнішньої торгівлі залишається від'ємним, імпорт товарів з Польщі постійно зростає і у два рази перевищує обсяги експорту.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами Львівської області з Польщею у 2000-2004 рр., млн дол. США

Показники зовнішньо-торговельної діяльності	Роки				
	2000	2001	2002	2003	2004
Експорт	20,6	35,9	44,9	59,1	63,6
Імпорт	47,9	100,6	103,4	130,8	138,9
Сальдо	-27,3	-64,7	-58,5	-71,7	-75,3

Розраховано за: [5; 6, с.38-39]

Основними статтями експорту у Польщу були електрообладнання (кабелі, ізолятори, електролампи), трикотажний одяг, деревина та вироби з неї (переважно лісоматеріали необроблені, шпали, пиломатеріали та плити ДСП), алюміній та вироби з нього, паливні ресурси. Імпорт в основному складався з таких товарів: папір та картон, пластмасові вироби, алюміній та вироби з нього, вироби з деревини (плити ДСП, ДВП, будівельні деталі), текстильна сировина, промислове обладнання, транспортні засоби та запасні частини, меблі [8].

Поряд з офіційним торговельним обміном здійснюється прикордонна торгівля, у тому числі дрібногуртова, офіційна або напівофіційна. Основними складовими неофіційного імпорту Львівської області є харчові продукти, будівельні матеріали, обладнання, устаткування, продукти деревообробної та целюлозно-паперової промисловості (меблі, вироби з паперу), господарська

хімія, ліки, косметика, технічне обладнання (освітлення, системи опалення), продукція легкої промисловості. Основними товарами неофіційного експорту є: кольорові метали, продукція сільського господарства, алкоголь, тютюн, вироби зі скла та кераміки [Там само]. Як бачимо, Львівська область імпортує товари вищого ступеня переробки, ніж ті товари, що експортуються. Існуюча структура зовнішньої торгівлі Львівської області та наявність неофіційного торговельного обміну є результатом негативних процесів, що відбуваються в економіці області, зокрема у науково-технологічній сфері.

У Львівській області зареєстровано 375 спільних підприємств [9], з яких понад 90% – з польськими партнерами. Активна співпраця суб'єктів господарювання прикордонних територій зумовлює значні інвестиційні надходження. У 2004 р. в економіку Львівської області залучено 66,9 млн дол. США прямих інвестицій з Польщі, що складає 19,% загального обсягу прямих іноземних інвестицій [10, с.12], з них найбільше, 19,3%, було спрямовано у виробництво деревини та виробів з деревини, 3,5% - у хімічну та нафтохімічну промисловість, 3,6% - у целюлозно-паперову та видавничу справу, лише 0,3% - у машинобудування. Така структура інвестицій свідчить про інтереси польських інвесторів у розвитку сировинних галузей Львівської області і одержанні цієї сировини для потреб польської промисловості. Вкладання коштів в економіку Польщі інвесторами Львівської області відбувається у набагато менших розмірах, у 2004 р. їх обсяги зменшилися на 40%, порівняно з попереднім роком (табл. 2). Як видно з таблиці, обсяги прямих інвестицій з Львівської області в економіку Польщі істотно перевищують інвестиції у країни СНД та Російську Федерацію. Це підтверджує наявність міцних торговельно-інвестиційних зв'язків суб'єктів господарювання Львівської області і Польщі та історично зумовлену орієнтацію області на співпрацю із західними партнерами.

Таблиця 2

Динаміка прямих іноземних інвестицій з Львівської області у Польщу та країни СНД у 2000-2004 рр, тис. дол. США

Країни	Роки				
	2000	2001	2002	2003	2004
Польща	79,55	78,05	82,78	105,18	62,64
Російська Федерація	26,32	24,31	22,94	22,71	23,67
Країни СНД	27,54	25,44	23,96	22,71	23,67

Складено за: [10, с.50].

Основним об'єктом оцінки ефективності транскордонного інноваційного співробітництва на мікрорівні визначимо інноваційну діяльність суб'єктів господарювання прикордонних територій. Втім, показники динаміки кількості спільних інноваційних проектів та частки в них проектів, що фінансувалися з фондів програм технічної допомоги, в даний момент складно оцінити, оскільки обмін науково-технічними розробками та реалізація спільних інноваційних проектів не набули істотного поширення. Так, з 28 програм та проектів, фінансованих Карпатським Фондом упродовж 1998-2001 рр. [11, с.357-359], лише один проект („Створення українсько-польської інформаційної та

консультаційної мережі”) може вважатися таким, що здійснюється у науково-технічній сфері і сприяє формуванню інноваційної інфраструктури.

Розглянемо основні показники ефективності транскордонного інноваційного співробітництва на мезорівні, у першу чергу – технологічність експорту та імпорту області. На відміну від показників зовнішньоторговельної діяльності вони дозволяють оцінити якісну структуру зовнішньої торгівлі товарами і, відповідно, ступінь участі регіону в інноваційному співробітництві. Як бачимо з таблиці 3, обмін електричними машинами та приладами характеризується додатнім сальдо, що доводить можливість участі Львівської області у транскордонному співробітництві не тільки як постачальника сировинних товарів, а й високотехнологічної продукції. Проте, нагадаємо, що частка високотехнологічної продукції у експорті є важливим індикатором інноваційності економіки, і у Львівській області цей показник залишається на низькому рівні.

Таблиця 3

**Структура зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами
Львівської області у 2004 р.**

Найменування товарів	Експорт		Імпорт		Сальдо, тис. дол. США
	тис. дол. США	Частка у загальному обсязі, %	тис. дол. США	Частка у загальному обсязі, %	
Електричні машини	80514,35	12,7	45978,73	33,1	34535,62
Літальні, космічні апарати, їх частини	386,52	0,06	2421,81	1,7	- 2035,29
Прилади і апарати оптичні, фотографічні	22944,15	3,6	8717,81	6,3	14226,34

Розраховано за: [7, с.38-39].

Підприємства і організації Львівської області активно надають послуги у сфері науки та освіти суб'єктам господарювання в інших країнах. За даними офіційної статистики, торгівля наукомісткими послугами у 2004 р. мала додатнє сальдо [7, с.20-23]. Вкажемо на позитивну тенденцію зростання послуг у сфері інформатизації у 2004 р. на 55% порівняно з 2003 р., послуги, пов'язані з дослідженнями та розробками, збільшилися відповідно на 2,8%, послуги у сфері вищої освіти – на 34%. Але це свідчить не тільки про те, що Львівська область володіє науковим потенціалом, який спроможний експортувати якісні наукові послуги. Йдеться про нижчу вартість послуг, які надаються українськими фахівцями, у порівнянні з вартістю послуг в тих країнах, що їх імпортують. Проте, для зовнішньої торгівлі послугами Львівської області, поряд із загальною тенденцією до зростання обсягів експорту та імпорту, характерним є від'ємне сальдо: у 2003 р. воно складало 6209,77 тис. дол. США, у 2004 р. – 8947,73 тис. дол. США. У зовнішній торгівлі послугами Львівської області у 2004 р. частка експорту послуг в Польщу становила 9,2% загального обсягу, а імпорт з Польщі – 48,6% загального імпорту послуг.

Обмін наукомісткими послугами сприяє підвищенню кваліфікації працівників у науковій сфері та в інших секторах економіки. Тому покращання якості людського капіталу повинно забезпечуватися через міжнародне співробітництво наукових організацій, яке у Львівській області

характеризується негативними тенденціями. Так, у 2004 р. чисельність працівників, що працювали за кордоном за контрактом зменшилася на 42% порівняно з 2002 р. і становила 15 осіб. Зменшується кількість грантів, отриманих від міжнародних фондів, особливо тривожною ця тенденція є у галузевому секторі науки, де у 2004 р. було одержано лише один грант [11, с.57]. Це свідчить про поступове зниження якості наукового потенціалу, оскільки кваліфікація працівників є недостатньою для роботи у наукових організаціях за кордоном, а також для розробки проектів, що подаються для отримання фінансування у міжнародні фонди.

Наступним кроком оцінки транскордонного співробітництва є визначення ефективності інноваційної діяльності промисловості кожного регіону, що розраховується як відношення вартості реалізованої інноваційної продукції до витрат на інноваційну діяльність у промисловості (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка коефіцієнта ефективності інноваційної діяльності у промисловості Львівської області і Подкарпатського воєводства

Регіон	Показник	Роки				
		2000	2001	2002	2003	2004
Львівська область	Вартість реалізованої продукції, млн. грн	151,7	205,0	406,5	393,6	331,2
	Витрати на інноваційну діяльність у промисловості, млн. грн	41,5	29,6	108,6	69,7	64,4
	Коефіцієнт ефективності	3,66	6,92	3,74	5,65	5,1
Подкарпатське воєводство	Вартість реалізованої продукції, млн. пл. зл.	1974,5	2247,8	2308,8	2428,5	
	Витрати на інноваційну діяльність у промисловості, млн. пл. зл.	472,2	517,9	659,3	732,0	
	Коефіцієнт ефективності	4,17	4,34	3,5	3,31	...

Розраховано за: [11; 12; 13; 14; 16].

Розрахований нами коефіцієнт ефективності показує, скільки буде одержано виручки від реалізації інноваційної продукції на одиницю витрат на інноваційну діяльність. Так, у 2003 р. у Львівській області на одну гривню витрат на інноваційну діяльність було реалізовано промислової інноваційної продукції на 5,65 грн, а у Подкарпатському воєводстві на один злотий - реалізовано продукції на 3,31 пл зл. Враховуючи середній курс кожної національної валюти (1 дол. США = 5,4 грн; 1 дол. США = 3,1 пл зл.) можна сказати, що рентабельність інноваційної діяльності у промисловості Львівської області і Подкарпатського воєводства є в середньому однакова і на одиницю витраченої національної грошової одиниці реалізується інноваційна продукція на 1 дол. США. Проте, враховуючи вартість національної грошової одиниці (1 грн = 0,18 дол. США, 1 пл. зл. = 0,32 дол. США), зробимо висновок про вищу рентабельність інноваційної діяльності у Львівській області у порівнянні з Подкарпатським воєводством.

Результати порівняння ефективності інноваційної діяльності у промисловості прикордонних регіонів свідчать про те, що в середньому цей показник знаходиться приблизно на одному рівні, але для Подкарпатського воєводства він характеризується відносною стабільністю. У промисловості Львівської області спостерігаються значні коливання ефективності (2001р.), що зумовлено не зростанням обсягів реалізованої інноваційної продукції, а значним (майже вдвічі) зменшенням фінансування інноваційної діяльності порівняно з іншими роками.

Отже, проведений аналіз участі підприємств Львівської області у транскордонному співробітництві показав, що у міжнародних відносинах України і на мезорівні простежується домінування інвестиційно-торговельної моделі співробітництва з переважанням інтересів зарубіжних інвесторів, які зацікавлені у розширенні ринків збуту продукції, залученні дешевої робочої сили. Недоліками такої моделі є її нестабільність та незбалансованість інтересів учасників співробітництва. Транскордонне співробітництво регіонів Польщі та України здійснюється в умовах економічної відсталості прикордонних територій, недостатності капіталів в регіоні та в Україні в цілому, відсутності необхідних регулюючих законів, низької організаційно-інституційної ефективності торговельного обміну. З точки зору реалізації інноваційної моделі транскордонного співробітництва ця ситуація ускладнюється ще й проблемами, які існують у науково-технічній діяльності обох регіонів та стримують обмін інноваціями між прикордонними територіями. Найголовнішими з них є: несформованість ринку інновацій, відсутність інноваційної інфраструктури та низький рівень інформаційного забезпечення обміну науково-технічними розробками, недосконала нормативно-правова база. Тому розв'язання вказаних проблем вбачається нами у створенні відповідного інституційного забезпечення і вдосконалення інститутів транскордонного співробітництва та інноваційної діяльності.

У першу чергу, необхідно вдосконалювати інфраструктуру інноваційного транскордонного співробітництва, для чого, на початковому етапі цього процесу доцільно залучати агенції регіонального розвитку, організації сприяння розвитку підприємництва та промоційно-торговельні інституції прикордонних воєводств Польщі. Порівняльний аналіз інфраструктури прикордонних територій показує, що Подкарпатське воєводство має значні переваги у забезпеченні інституціями, які підтримують розвиток науково-технічної сфери та процеси обміну інноваціями (7 бізнес-інкубаторів, 13 страхових і 319 фінансових установ). У Львівській області більш розвиненою є мережа вищих навчальних закладів (20) та науково-дослідних установ (52), що підтверджує наявність людського потенціалу в інноваційній сфері [8; 9; 15; 16;]. Подальше вдосконалення інституційного забезпечення інноваційної співпраці прикордонних регіонів передбачає створення Інноваційного центру транскордонного співробітництва – інституції, яка забезпечить процес надання інформаційних, консультаційних та проектних послуг, обмін технологіями та науковим персоналом. Інноваційний центр, як орган транскордонного співробітництва, одержить повноваження щодо експертизи і кваліфікування

інноваційних проектів.

Іншим напрямом покращання інституційного середовища транскордонної співпраці визначимо створення законодавчої бази для забезпечення фінансової підтримки спільних інноваційних проектів за рахунок коштів програм технічної допомоги ЄС. У період 2004-2006 рр. для Польщі виділено 196,1 млн євро для реалізації проектів в межах INTERREG, з яких 35% коштів призначено на розвиток прикордонної співпраці на сході країни [17, с.114]. З 2005 р. в межах цієї програми Європейським Союзом запроваджено новий інструмент співробітництва прикордонних регіонів – Програми сусідства: „Польща – Білорусь – Україна”, „Словаччина – Угорщина – Україна”, „Румунія – Україна”. Відповідно до механізму фінансування Програм сусідства держава має співфінансувати виконання спільних проектів транскордонного співробітництва [18, с. 277]. Проте, в Україні відсутній чіткий фінансовий механізм державної підтримки транскордонного співробітництва, Законом України „Про Державний бюджет України на 2005 р.” не передбачено коштів на фінансування таких проектів. Отже, враховуючи вимоги Європейської Комісії щодо спільного фінансування транскордонних проектів, вважаємо за доцільне надати органам місцевого самоврядування повноваження щодо формування в місцевих бюджетах статті видатків на проекти транскордонного співробітництва.

По-третє, розвиток науково-технічного транскордонного співробітництва значною мірою залежить від створення сприятливих умов для інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. На жаль, прийняті Закони України і Укази Президента, що стосуються науково-технічної сфери та інноваційного розвитку, не виконуються. Зокрема, законодавчі акти про державний бюджет унеможливають застосування тих статей Закону України “Про інноваційну діяльність”, які передбачають державне фінансування інноваційної діяльності, пріоритетних науково-технічних програм, надання пільг інноваційним підприємствам. В Україні відбулися істотні зміни у законодавстві щодо надання преференцій суб'єктам господарювання у 2005 р. Як відомо, підприємства не мали можливості користуватися пільгами в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності внаслідок призупинення дії відповідних статей Закону України „Про інноваційну діяльність” з подальшим їх вилученням у березні 2005 р. Ця ситуація ускладнилася прийнятим Законом України „Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України”, яким скасовано спеціальні режими оподаткування господарських суб'єктів СЕЗ і територій пріоритетного розвитку [19]. Таким чином, у підприємств не залишилося жодної можливості користуватися пільгами в процесі реалізації інноваційних проектів. На нашу думку, створення і розвиток інноваційних виробництв в межах СЕЗ та надання преференцій таким підприємствам дозволить, поєднуючи режим пільгового оподаткування та інноваційну орієнтацію виробництва у СЕЗ, зміцнити науково-технічний потенціал, частково розв'язати проблему фінансування інноваційної діяльності та активізувати інноваційне транскордонне співробітництво.

Список використаних джерел

1. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
2. Федан Р. Регіональні фактори активізації транскордонної співпраці Польщі та України. Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 336 с.
3. Мітряєва С.І. „Карпатський євро регіон” – інструмент євроінтеграційної стратегії України // Стратегічна панорама. – 2005. – №1. – С.42-51.
4. Долішній М.І. Проблеми інституційного та інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва // Вісник Львівської комерційної академії. – Серія економічна, спеціальний випуск. – Львів: ЛКА, 2005. – С.3-8.
5. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2002 р. Том 1. Статистичний збірник. К.: Держкомстат України, 2003.– С.54-57.
6. Статистичний щорічник Львівської області за 2003 р. Ч.1. – Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2004. – 386 с.
7. Зовнішня торгівля Львівщини. Статистичний збірник. – Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2005. – 124 с.
8. Звіт про стан соціально-економічного розвитку Львівської області // www.ldp.lviv.ua/uk/components/componentA/report/economy.
9. Статистичний щорічник Львівської області за 2004 р. Ч.1. – Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2005. – 392 с.
10. Прямі іноземні інвестиції Львівщини. Статистичний збірник. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2005. – 51 с.
11. Наукова діяльність на Львівщині. Статистичний збірник. – Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2005. – 60 с.
12. Наукова та інноваційна діяльність Львівщини. Статистичний збірник. – Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2004. – 117с.
13. Інноваційна діяльність у Львівській області. Статистичний збірник за 2004 р. – Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2005. – 66 с.
14. Nauka i technika // www.stat.gov.pl/nauka_technika/archiwum.htm.
15. Отчет о состоянии сектора малых и средних предприятий в Польше в 2001-2002 гг. / Под ред. А.Рыбиньской, А. Токай-Кшевской. – Варшава: Польское агентство развития предпринимательства, 2003. – 440 с.
16. Rocznik statystyczny Województwa Podkarpackiego.– Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2003.– 542 s.
17. Perspektywy przygranicznej współpracy polsko-ukraińskiej w świetle członkostwa Polski w Unii Europejskiej / Andreask J., Kawalko B., Kawecka-Wyrzykowska E., Szlachta J. – Zamość: Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, 2003. – 210 s.
18. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С.Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498с.
19. Закон України від 25.03.05 № 2505-IV «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» // www.rada.gov.ua.